

Matjaž Nahtigal
oktober 2017
dopolnjeno: november 2017

Razvojno zavezništvo onkraj Pahorja

Slovenija potrebuje obsežno ekonomsko, socialno in splošno družbeno rekonstrukcijo, če se želi podati na pot najbolj naprednih, ustvarjalnih in vključujočih družb. Toda brezpogojno podrejanje mednarodnim finančnim trgov, multinacionalkam in nadnacionalnim tehnokratskim elitam vodi v dolgoročno stagnacijo, postopno razgradnjo socialne kohezivnosti in javnega dobra ter vodi v splošno brezperspektivnost večinskega prebivalstva.

Slovenska družba po dolgotrajni finančni, ekonomski in socialni krizi, iz katere smo izšli bistveno bolj odvisni od mednarodnih finančnih trgov, nujno potrebuje kakovostno javno razpravo o lastnih razlogih za tako obsežno krizo, o desetletju izgubljenih priložnosti in o obstoječih primerjalnih prednostih. Predvsem pa razpravo, kako preseči vse močnejšo in vse bolj zaviralno sprego političnih, finančnih in gospodarskih interesnih skupin, ki onemogočajo kakršenkoli strukturni družbeni preboj.

Namesto resne družbene razprave in koherentne razvojne strategije nam politika ponuja iluzije povsem zgrešenega dokumenta o Sloveniji 2050; namesto poglobljene, pluralne razprave o prihodnosti ponujajo fototermin.

Vsak politik bi moral posedovati štiri temeljne vrline: vizijo, državotvornost, politični pogum in vztrajnost. Borut Pahor je dokazal, da premore le zadnjo od navedenih. Sodi med politike izčrpane evropske tretje poti, ki se brez zadržkov klanjajo globalizaciji, večinsko prebivalstvo pa prepuščajo lastnim instrumentom. Ponotranjili so mentalni kolonializem, v vsej svoji karieri niso izdelali nobene koherentne alternative, ki bi izhajala iz bogate tradicije evropske socialne demokracije. Podobno kot politik evropske tretje poti Martin Schulz so zagotovilo za to, da evropska socialna demokracija in socialne demokracije po evropskih državah vse bolj pristajajo na političnem obrobju. Ker ne premorejo progresivnih odgovorov na izzive globalizacije in evropeizacije, kako zagotoviti bolj vključujoč in bolj trajnosten razvoj za vse, nehote pomagajo odpirati vrata vzponu populizmov po Zahodnem svetu.

Razprava o tem, koliko avtoritete in legitimnosti premore predsednik republike, je brezpredmetna. Predsednik brez idej, iniciativ in vizije ne premore ne avtoritete, ne potrebne legitimnosti. Slab nadomestek za odsotnost vizije in državotvorne drže, za razvrednotenje državne funkcije, predstavlja instagran. Njegov čimprejšnji odhod je nujen, čeprav še zdaleč ne zadosten pogoj za obsežno programsko in kadrovske prenovi socialne demokracije. Prav tako je nujen, čeprav nezadosten pogoj za strukturni preboj slovenske države in družbe.

Cena njegovega odhoda utegne biti korak slovenske družbe v še bolj konzervativno smer. Toda med evropsko tretjo potjo in konzervativno smerjo ni več nobene pomembnejše vsebinske razlike, kar so že spoznale mnoge družbe in volivci po Evropi. Dlje časa kot bomo vztrajali na imaginarni evropski tretji poti, dlje časa, naporov in družbenih negotovosti nas čaka pri vzpostavljanju dobro delujočih institucij v prihodnje.

Nizka volilna udeležba 2012, odsotnost razvojne vizije in mandat izgubljenih priložnosti

Jesenske predsedniške volitve so dosedanje javnomnenjske raziskave in mnogi komentatorji razglasili za odločene, še preden se je predsedniška volilna kampanja sploh dobro pričela. Tako obstaja razširjeno prepričanje, da bodo predsedniške volitve formalni ne-dogodek in da se bodo resnične predsedniške volitve odvile šele leta 2022.

Kar precej je elementov, ki govori temu v prid. Poleg ratingov še razširjeno prepričanje, da predsednik republike izvaja uravnoteženo sredinsko politiko, spretno krmari med različnimi interesnimi skupinami in da je sprejet v mednarodni skupnosti. Poleg tega naj bi imel aktualni predsednik avtomatično prednost pred izzivalci, saj je veliko bolj prepoznaven. Narava predsedniške funkcije pa omogoča široko družbeno sprejemljivost, pretežno nenaklonjeno spremembam.

Toda še preden preskočimo predsedniške volitve 2017 kot pričakovan ne-dogodek z vnaprej znanim izidom, velja vseeno malo bolj podrobno nekaj dejstev. Ta nakazujejo, da je družbeno nezadovoljstvo z ohranjanjem že videnega, četudi vse bolj zabavnega, veliko večje, kot ga uspe meriti uradnim merilcem javnega mnenja in mnogim javnim komentatorjem.

Predsedniške volitve leta 2012 so bile izvedene v dveh krogih, v obeh krogih z rekordno nizko udeležbo volivcev. Po podatkih Državne volilne komisije se je drugega kroga predsedniških volitev je udeležilo le 725.768 od 1.711.461 volivcev. Ob najnižji udeležbi na predsedniških volitvah doslej je za Pahorja volilo 467.859 volivcev, kar je sicer bila prepričljiva volilna zmaga v drugem krogu, a ob skupno manj kot tretjinski podpori vseh volilnih upravičencev.

Nizka volilna legitimnost predstavlja le začetek težav aktualnega predsednika. Najbolj je predsedniški mandat zaznamovala izbira novega predsednika Komisije za preprečevanje korupcije. Protikorupcijska zakonodaje daje sicer Komisiji zelo obsežne in zahtevne pristojnosti, zato je izbira primerne vodstva ena najbolj odgovornih odločitev Predsednika republike. KPK ni edina institucija, odgovorna za preprečevanje korupcije v državi. Lahko uspešno deluje le ob sodelovanju z drugimi institucijami v državi, toda zavzemati mora stališča o najbolj pomembnih vprašanih sistemске korupcije, identificirati največje anomalije in najbolj škodljive korupcijske prakse v družbi.

Kako uspešne so institucije pri preprečevanju in omejevanju korupcije, govori mednarodna primerjalna študija Globalni barometer korupcije (Global Corruption Barometer 2016), ki jo izdaja Transparency International. Zadnja študija z naslovom People and Corruption: Europe and Central Asia izpostavlja, da Slovenija skupaj s Španijo, Latvijo in Litvo sodi med najbolj kritične države, kjer sedem od desetih državljanov meni, da njihove vlade niso uspešne pri spopadanju s korupcijo (str. 27).¹

Slovenija glede na doseženo stopnjo ekonomskega in socialnega razvoja primerjalno gledano ne sodi med najbolj korumpirane države, toda težko bi našli strokovnjaka, ki bi trdil, da sistemska korupcija in njena razsežnost ne predstavljata razvojnega problema za prihodnji razvoj. Bolj konkretno in neposredno se je izrazil direktor Holdinga slovenskih elektrarn M. Marovt v nedavnem intervjuju za Sobotno prilogo Dela z naslovom V Sloveniji za vse projekte

¹ Transparency International, People and Corruption: Europe and Central Asia, dostopna na: https://www.transparency.org/whatwedo/publication/people_and_corruption_europe_and_central_asia_2016

»vemo«, da so koruptivni in da ne rastemo: »... Tako smo počasi prišli do točke, ko se bojimo karkoli večjega narediti, ker »vemo, da bo nekdo nekaj ukradel«. Smo proti vsemu, a nekaj moramo narediti, sicer bo ta družba ostala brez razvoja. Tudi velike družbe imajo koruptivna tveganja, a se sistemsko borijo proti njim. Oblikovati moramo sisteme za preprečevanje korupcije, ne pa da se bojimo iti v vsak projekt. Je pa res, da potrebujemo čas za vzpostavitev zaupanja. Pred časom sem videl rezultate anketne ocene koruptivnega tveganja. Slovenija je zelo na repu, skandinavske države pa so na vrhu. Še imajo koruptivna tveganja, le na znatno nižji ravni. Vzpostavili so zaupanje, državljani zaupajo vladi, ustanovam, podjetjem in so srečni.«²

Boj proti korupciji gre z roko v roki s koherentno razvojno strategijo. Če ne premoremo drugega, ni možen uspešen boj in omejevanje korupcije. Dinamično, inovativno tržno gospodarstvo potrebuje kakovostne, transparentne javne institucije, tudi če gre za majhno, odprto gospodarstvo znotraj evrskega območja. Pretekli pretresi na evrskem območju, ki jih tudi v prihodnje ne gre izključiti, so pokazali vso ranljivost majhnega, odprtega gospodarstva. Ne kaže, da smo se iz te izkušnje kaj naučili. Tako kot je potekalo stihijsko finančnih institucij pred finančno krizo, ki je privedlo do nasedlih investicij epskih razsežnosti in čemur so sledili panični varčevalni ukrepi, tako neorganizirano danes poteka proces razdolževanja z novimi neznankami. Možno je, da se s takšnim pristopom že ustvarjajo zametki naslednje finančne, ekonomske in socialne krize.

Obstajajo sicer ustavni pravniki, ki predlagajo povečanje pristojnosti predsednika republike. Sam menim, da bi moral biti vrstni red strukturnih in morebitnih ustavnih sprememb drugačen: najprej krepitev pluralnega delovanja parlamenta in okrepljeno delovanje civilne družbe, izdelava koherentne razvojne strategije, nato izdelava ustavnih mehanizmov za hitro razrešitev morebitnih ustavnih zastojev v povezavi z odločanjem o strateških razvojnih vprašanjih. Vlogo in priložnost za delovanje predsednika republike v kontekstu okrepljene ustavne demokracije vidim pri spodbujanju razvojnih razprav in artikuliranju ter predlaganju posameznih razvojnih politik. Odsotnost vizije in razvojne strategije po drugi strani vodi k institucionalnemu vakuumu ter inerciji, namesto k celovitemu in vključujočemu družbenemu razvoju.

Ob mešetarjenju glede posameznih imenovanj in predlogov so posamezne neodvisne institucije v šibkejšem položaju, kot bi za njihovo uspešno delovanje bilo potrebno. Vzemimo za primer fiskalni svet, ki daje tehnična »priporočila«, kot da bi jih sestavljali nižji uradniki IMF, brez dodane vrednosti za bolj kvalitetno fiskalno, davčno in razvojno ekonomsko politiko. Na podlagi vsiljenega in po nepotrebem v ustavi zapisanega fiskalnega pravila ni mogoče dopoldne konsolidirati javnih financ, popoldne pa izvajati zdravstvene reforme ob očitnem pomanjkanju sistemskih vlaganj na vseh ravneh zdravstva.

Ko se vedno znova odpirajo nove afere – denimo najnovejša razkritja davčnih oaz – se je ponovno možno prepričati, da so ob tako šibkih institucijah in šibkem državnem voditeljstvu najbolj na varnem posamezne interesne skupine in povezave. Državljani, ki spoštujejo svoje obveznosti, vključno z davčnimi, pa so deležni vedno nižje ekonomske, socialne in zdravstvene varnosti.

² Delo, 9. september 2017, dostopno na: <http://www.delo.si/sobotna/v-sloveniji-za-vse-projekte-vemo-da-so-koruptivni-in-ne-rastemo.html>

Kakšno domnevno varnost in preudarnost je mogoče pričakovati od nekoga, ki na vrhuncu finančne krize išče finančno pomoč v Španiji, še bolj finančno in bančno na tleh, kot Slovenija, ali pa pri nekdanjem libijskem diktatorju? Od nekoga, ki bi nas priključil na (nedelujoči) francosko-nemški vlak ali nato v tehnokratsko federalno Unijo, temelječo na varčevanju ter podrejanju? Nekoga, ki se za fototerminne dogovarja z odpravniki poslov ter nekritično sprejema domnevno brezplačne ter domnevno poslovno nezainteresirane svetovalce iz tujine, da uredijo slovenske logistične in infrastrukturne zagate?

Izgleda, da se imamo samo spominu zlate ribice ter nestrukturiranosti javnega diskurza zahvaliti za to, da ostajamo ujeti v proces splošne stagnacije cele vrste pomembnih družbenih dejavnosti.

Dileme socialne demokracije

Dilema socialne demokracije je, ali vztrajati pri poenostavljeni in reducirani kvazi-kejnezijski politiki »obdavči-in-razdeljaj« kot zadnjemu elementu tradicionalne politike socialne demokracije, ali pa okrepiti socialno-demokratski program v smeri demokratizacije tržnega gospodarstva. Prva možnost vodi k podreditvi neenakomernim procesom globalizacije in evropeizacije ter k vse večji izključenosti večinskega prebivalstva. Druga pot terja institucionalne inovacije za demokratizacijo trga, financ, za delovanje svobodne civilne družbe in za okrepljeno ustavno demokracijo. Ne zadošča dvig progresivne dohodninske lestvice kot domnevne paličice, saj ima učinek dviga dohodninske lestvice le minimalni učinek na zmanjšanje neenakosti.

Obstaja vse večji prepad med privilegiranim družbenim slojem z dostopom do kapitala, lastninskih upravičenj, tehnologij, izobraževalnih možnosti in vseh drugih potrebnih virov ter večinskim prebivalstvom z omejenim dostopom do kapitala, lastninskih upravičenj in vseh drugih potrebnih virov za ekonomsko in družbeno emancipacijo. Zato je potrebno oblikovati domišljene ekonomske in socialne politike za preseganje ekonomskega in socialnega dualizma. Najpomembnejše so strateško partnerstvo med javnim in zasebnim sektorjem za usklajevanje razvojnih politik, širok dostop do kapitala, novih tehnologij, znanj in veščin ter vseh drugih potrebnih virov za trajnostni razmah podjetništva. Institucionalne inovacije na področju lastninskih pravic naj omogočijo širok dostop do različnih svežnjev lastninskih upravičenj. Javni skladi tveganega kapitala, vzpostavljeni decentralizirano in strokovno neodvisno, lahko predstavljajo eno od institucij za večje povezovanje financ s financiranjem realne ekonomije. Davčna reforma mora iti z roko v roki s povečanim dolgoročnim varčevanjem in zmožnostjo dolgoročnega razvojnega investiranja javnega in zasebnega sektorja. Davčna osnova mora biti široka in ob razumnih stopnjah, odliv kapitala in poslovnih deležev pod nadzorom, da ne bomo vedno znova presenečeni nad panamskimi in vsemi drugimi razkritji po svetu.

Široka družbena zavezništva, institucionalne inovacije na področju tržnega gospodarstva, parlamentarne demokracije in svobodne civilne družbe, vzpostavljene različne razvojne strategije, lahko tudi medsebojno konkurenčne, lahko predstavljajo začetek bolj vključujočega, bolj uravnoveženega in trajnostnega razvoja, kot smo mu priča.

Sklep

Ne Slovenije in ne EU še zdaleč nista izšli iz krize. Kriza je socialne, ekonomske in konceptualne narave. Centraliziran evropski tehnokratski pristop (»evropski neoliberalni federalizem«) temelji na ekonomski in socialni ortodoksiji, ne dopušča pluralnosti in ni naklonjen evropskim raznolikostim. Katalonski konflikt je konflikt o alternativnih vizijah prihodnjega nacionalnega in skupnega evropskega razvoja. Dokler tog evropski okvir ne bo bolj naklonjen raznolikostim, novim idejam in pobudam »od spodaj«, je možno pričakovati še več podobnih konfliktov po Evropi.

Toda še je čas za temeljito institucionalno rekonstrukcijo držav članic in EU od spodaj navzgor. Potrebno je vzpostavljati široka družbena zavezništva, temelječa na novih razvojnih pobudah in vizijah. Dolžnost neodvisnih intelektualcev, strokovnjakov, akademikov in vseh družbeno aktivnih posameznikov je, da se ne prepustijo ekonomskemu, socialnemu in družbenemu fatalizmu, kakor tudi ne iluziji, da bodo pobude za celovito prenovo prišle s strani etabliranih nacionalnih in nadnacionalnih krogov.